

▪ Jihozápadní pohled z arboreta směrem na hlavní hradní bránu . Foto Martin Lípa.

Znovuobjevené pestrosti Horního hradu

Lucie Perlingerová, AOPK ČR, Správa CHKO Slavkovský les a krajské středisko Karlovy Vary

Nejen na území Karlovarského kraje najdeme dnes téměř zapomenutá místa, která byla poznamenána historickými událostmi spojenými s koncem druhé světové války a nástupem komunistické vlády. S odsunem německých obyvatel mizely také jejich domy a zanikaly celé vesnice. Znárodnování majetku mělo mimo jiné za následek nedostatečnou (často spíše žádnou) péči o řadu historických staveb a památek. Některá místa již známe pouze z dobových fotografií, řada dalších však byla, většinou díky zájmu a optimismu několika nadšenců, zachráněna, opravena a znovu ožila – tak jako Horní hrad. Zhruba 3 km severozápadně od obce Stráž nad Ohří, nad soutokem Hornohradského a Osvinovského potočků, byl uprostřed lesů na skalním ostrohu ve 13. století

vybudován hrad Hauenštejn – Horní hrad. Původně gotický hrad prošel v průběhu století několika zásadními změnami a úpravami, přes renesanční přestavbu na přelomu 16. a 17. století a novogotickou úpravu v 19. století, až po zlomové období druhé poloviny 20. století a následné snahy o záchranu cenné památky. Zdá se, že si Horní hrad během 20. století již sáhl na své pomyslné existenční dno a dnes opět pomalu vzkvátá jeho sláva. Soudobé aktivity hradu vyhledává a obdivuje stále více návštěvníků. V letošním roce se v pomalu obnovovaném krajinářském parku otevřela veřejnosti nová naučná stezka. Na hradě je také důvod tak trochu slavit, neboť v letošním roce 2012 je to již 30 let od registrace zdejší botanické zahrady a arboreta.

Krajinářský park

Spolu s majiteli a jejich finančními možnostmi se střídaly různé názory na to, jak by mělo vypadat nejbližší okolí hradu. První významnější krajinářské úpravy jsou spojeny s rodem Šliků, díky kterým byl také hrad po požáru kolem roku 1600 renesančně přestavěn a od tohoto data se o něm hovoří jako o zámku. Kompozičně zpracovaný krajinářský park byl však v hornohradském údolí založen až rodem Buqoyů v letech 1840–60, kdy byla zároveň provedena i romantická přestavba celého zámku. Na poměrně malém území vzniká po vzoru anglických krajinářských parků romanticky laděný lesopark s rozlohou 4,23 ha, ze všech stran obklopující novogotický zámek. Jedinečnost dodává parku zejména velmi dynamický reliéf, nadmořská výška se na takto malém prostoru pohybuje mezi 410 a 500 m n. m. Od nejnižší položených míst parku při březích potoka se terén od jihu západu prudce zvedá ke skalnímu masivu s převážně původní dřevinou skladbou. Na dnes zalesněných pozvolně se svažujících jižních terasách pod zámkem se

dříve rozprostíraly růžové zahrady s bohatým sortimentem růží. Východně od zámku terén stoupá k nejvyššímu bodu lesoparku, kapli sv. Michaela Archanděla. V severní části parku byla vybudována kaskáda rybníků tvořící zajímavý prvek celého areálu a zároveň, spolu s tokem, ovlivňující mikroklima v údolí. Potok byl na několika místech překlenut kamennými mostky, nezbytným prvkem anglického krajinářského parku, z nichž se však do dneška zachoval pouze jeden. Svahy v celém areálu jsou propleteny důmyslnou sítí více či méně zachovaných cestiček, kopírovaných pečlivě vyskládanými kamennými zídkami a nabízejících návštěvníkovi nespočetně různých pohledů na zámek a jeho přilehlé okolí. Také kvůli poměrně rychlému střídání majitelů Horního hradu je druhová skladba dřevin v lesoparku relativně chudá na exotické dřeviny, zastoupení domácích dřevin tak ještě umocňuje přirozenost a kompoziční funkčnost celého areálu. Taxonomicky byl však park poměrně bohatý, v letech 1971–73 zde bylo určeno celkem 56 taxonů jehličnatých a listnatých dřevin a keřů.

- Horní hrad a okolí v roce 1850. Fotoreprint, zdroj: Zeman et al. (2004): Horní hrad Hauenštejn. Plzeň.

- ▲ Propojení bylinného, keřového a dřevinného patra v arboretu. Foto Jakub Hejtík.
- Výřez ze Stabilmího katastru z r. 1842. Zdroj: <http://archivnimapy.cuzk.cz>.

Formální zahrady

Kromě krajinářského parku se v průběhu druhé poloviny 19. století u zámku objevují také formální úpravy a zahrady. Na terase v těsné blízkosti Rytířského sálu vzniká okolo roku 1864 prosklená zimní zahrada, ve které byly přes zimu umístěny rostliny méně náročné na světlo a teplo, a která zároveň poskytovala hradním pánům místo k odpočinku. Na malém prostranství kolem gotizujících fontán, pod zimní zahradou, vzniká dolní zahrada, tzv. giardinetto. Výsadbu zde tvořily různé druhy letniček, stříhané zimostrázy a záhony růží. U válcové věže se nacházela horní zahrada, jejíž součástí byl i drobný altánek.

Botanická zahrada a arboretum

Zajímavým místem je kuželovitý kopec nad zámkem, na kterém byla v místech původního opevnění vystavěna a v roce 1851 vysvěcena zámecká kaple. V letech 1878–1882 pak byla kaplička romanticky přestavěna do konečné novogotické podoby. Pod ní byla později vybudována terasovitá zahrada s oranžérií a velmi rozmanitou druhovou skladbou. Inspirace byla čerpána opět v anglických zahradách. Byly zde zasazeny domácí i tropické druhy bylin a květin a našli bychom zde i ovocný sad a skleníky. K podobným účelům jsou terasy využívány dodnes. V roce 1971 zde byla založena botanická zahrada s arboretem a dnes je tomu již 30 let, kdy byla zahrada oficiálně registrována u Poradního sboru pro botanické zahrady při Ministerstvu kultury ČR. V arboretu dnes můžeme na téměř dvou hektarech zhlédnout rozsáhlou sbírku čítající cca 350 kultivarů listnatých dřevin

(zajímavá je zejména sbírka až 40 druhů javorů) a 150 kultivarů dřevin jehličnatých, pocházejících především z oblasti Severní Ameriky a východní Asie. Vzhledem k ochranným aktivitám zakladatele arboreta Ing. Jaroslava Hejtíka (spojených také s návrhem na vyhlášení CHKO Střední Poohří) dnes botanická zahrada zahrnuje kromě asi 500 druhů trvalek také genofondovou plochu chráněných a ohrožených rostlin ČR, zejména z oblasti Doupovských a Krušných hor. Správa arboreta je dodnes v rukách rodiny Hejtíků, po otci převzal pomyslné žezlo syn Jakub.

Nedávná minulost a zpřístupnění naučné stezky

Během druhé světové války byl hrad využíván jako středisko Hitlerjugend, poté byl znárodněn a od roku 1947 využíván jako ubytovna jáchymovských dolů, později pak jako dětský domov. Rokem 1958 začalo 40. leté chátrání celého areálu. V roce 2000, pod dohledem majitele Pavla Palackého, s pomocí mnoha dobrovolníků a za finanční podpory menších i větších sponzorů, začíná postupná rekonstrukce. Spolu s hradem se pozornosti po částech dostává také krajinářskému parku, ve kterém jsou prováděny zejména prořezávky náletů a další nezbytná péče o dřeviny, úpravy vodních prvků parku, opravy kamenných zídek a cest. Jako další atraktivita areálu je od 23. 9. 2012 návštěvníkům k dispozici nová naučná stezka s osmi zastávkami a délkou téměř 2 km.

Literatura:

Drhovský K. (1988): Asanace zámeckého parku Horní Hrad. – Ms., 11 p. [Depon in: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Plzni].
Úlovec J. (2003): Ohrožené hrady, zámky a tvrze Čech – 1.díl. A-M. Praha: Libri.